

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВИ ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN INTERNATIONAL LAW

Прохазка Г.А., к.ю.н.,
асистент кафедри теоретико-правових дисциплін

Полтавський юридичний інститут Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Стаття пропонує широкий аналіз проблем міжнародно-правового регулювання становлення і розвитку штучного інтелекту. Штучний інтелект є новим явищем у правовому полі діяльності міжнародних організацій, ООН, Ради Європи, профільних установ інших міжнародних урядових і неурядових організацій, у сфері функціонування приватного бізнесу, в національній юридичній доктрині і практиці розвинутих держав.

Пришвидшена комп'ютеризація світу на фоні загальних глобалізаційних процесів зумовила актуальність порушених авторами проблем, яка полягає в тому, що новітні технології випереджають правовий, соціально-культурний, етичний розвиток людства, вступають у прямий конфлікт із релігійними цінностями.

У статті проводиться загальний аналіз стану правового регулювання відносин, пов'язаних із використанням штучного інтелекту, досліджуються історичні та правові передумови появи штучного інтелекту, проблеми його правового визначення й закріплення на прикладах резолюцій Ради Європи, Єврейського Союзу, Етичного кодексу транснаціональних корпорацій і нормативних актів окремих держав світу. Резолюції провідних міжнародних організацій щодо використання штучного інтелекту не мають обов'язкового характеру, є рекомендаційними нормами «м'якого права», проте сприяють пошуків обговорення широкого спектру проблем на міжнародному рівні та спонукають до формування єдиних міжнародних стандартів у цій сфері.

Правове регулювання відносин, пов'язаних із використанням штучного інтелекту, має безпековий характер для охорони суверенних прав держав і захисту персональних даних, зобов'язальний характер держав перед міжнародною спільнотою і власними громадянами з питань дотримання й захисту прав і свобод людини та громадянина, координації відносин економічного, політичного і соціального характеру.

У статті звертається увага на те, що в міжнародно-правовій доктрині відсутнє визначення штучного інтелекту, а прийнята 2 грудня 2020 року Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, хоча загалом відповідає стратегії розвитку правового регулювання на міжнародному рівні, проте поки що не отримала подальшого втілення в окремих галузях національного права України. Водночас подальше запровадження в Україні цифрових технологій підштовхує державу до термінових кроків за прикладом інших розвинутих країн, оскільки штучний інтелект фактично є технологією, яка здатна забезпечити автономне управління цифровими процесами, які лежать в основі різних сфер діяльності держави і є необхідною складовою частиною подальших євроінтеграційних прагнень України.

Ключові слова: міжнародне право, штучний інтелект, права людини, національне право, міжнародні організації, глобалізація, кібернетичні технології, теорія та історія держави і права.

The article offers a broad analysis of the problems of international legal regulation of the formation and development of artificial intelligence. The artificial intelligence is a new phenomenon in the legal field of activity of international organizations, UN, European Council, professional institutions of other international state and non-state organizations, in the sphere of functioning of private business, in national legal doctrine and practice of developed countries.

The recent computerization of the world on the background of general globalization processes has caused the relevance of the problems violated by the authors, which lies in the fact that the new technologies ahead of the legal, socio-cultural, ethical development of humanity, come into direct conflict with religious values.

The article provides a general analysis of the state of legal regulation of relations connected with the use of artificial intelligence, examines historical and legal conditions of artificial intelligence, problems of its legal definition and consolidation on the basis of resolutions of the Council of Europe, the Jewish Union, the Ethical Code of Transnational Corporations, and the normative acts of individual states of the world. Resolutions of the leading international organizations on the use of artificial intelligence inclusiveness are not mandatory, are recommendatory norms of "soft law", but contribute to the discussion of a wide range of problems at the international level and encourage the formation of common international standards in this area.

The legal regulation of relations associated with the use of the artificial intelligence is of a non-pecuniary character for the protection of sovereign rights of states and the protection of personal data, The obligatory character of states before the international community and their own citizens on the issues of respect and protection of rights and freedoms of people and citizen, coordination of relations of economic, political and social nature.

This article pays attention to the fact that in the international legal doctrine there is no definition of the artificial intelligence, and adopted in 2.12. 2020 the concept of the development of artificial intelligence innovation in Ukraine, although in general it corresponds to the strategy of development of the legal regulation at the international level, but has not yet found its further reflection in certain areas of national law of Ukraine. At the same time, further implementation of digital technologies in Ukraine will prepare the state for term limits as exemplified by other developed countries, because the artificial intelligence in its essence is a technology, which is able to provide autonomous management of digital processes, which are the basis of various spheres of activity of the state and is an essential part of the further European integration aspirations of Ukraine.

Key words: international law, artificial intelligence, human rights, national law, international organizations, globalization, cybernetic technology, theory and history of state and law.

Постановка проблеми. Поява у першій половині ХХІ століття штучного інтелекту створює передумови до науково-технічного прориву та за своїм значенням може дорівнювати найвідомішим досягненням людства. Штучний інтелект є наступним кроком до зростання інтернет-технологій та дає змогу автоматизувати ті процеси, які раніше виконувала людина, використовуючи алгоритми, які значною мірою копіюють мислення самої людини. Нині використання сучасних досягнень у кібернетичній сфері має основні проблеми, які базуються на технології, можливості якої до кінця не відомі людству, тому складно накреслити характер її використання, інтенсивність та поширеність у застосуванні; технології, яка вимагає високого технологічного і правового розвитку держави,

що автоматично усуває від її використання інші, менш розвинуті країни або підвищує ризики порушень у різних галузях національного та міжнародного права, створюючи загрозу для усього міжнародного співтовариства.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми розвитку штучного інтелекту значною мірою залежать від конкретних напрямів розвитку кібернетичних технологій, проте вже зараз проблемними є питання забезпечення балансу між інтересами цивілізації, новітніми технологіями і збереженням цінностей людства, зокрема політичних, економічних, культурних, релігійних і правових. Порушеним проблемним питанням присвячені праці Г.М. Андрощука, І.М. Городиського, А.Е. Курбанова, О.О. Кулинич, О.А. Теличко, В.А. Рекуна, Ю.С. Чабаненко, О.Е. Радунного [1–5; 9; 11].

Використання штучного інтелекту та інших інтернет-технологій досліджується в межах галузей міжнародного й національного права, у тому числі цивільного, кримінального спадкового, господарського, із захисту прав інтелектуальної власності, в процесуальній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Індивід, який використовує інтернет-технології, є найбільш уразливим з позиції дотримання прав і свобод людини й громадянина. Він залишає після візиту до мережі значний обсяг інформації про себе і може тільки поверхнево впливати на її редагування або видалення. Комп'ютерні моделі не розглядаються як особистості, проте здатні допомогти у формуванні громадської думки, ставленні до релігійних, сімейних цінностей але з огляду на неконтрольований розвиток можуть завдати шкоди.

Перші дослідження правових аспектів штучного інтелекту, як зазначає І.М. Городиський, виникли ще у 70–80-х роках ХХ століття, у дисертації Енн Гарднер. В подальшому, у 1987 році, відбулась перша Міжнародна конференція, присвячена проблемам штучного інтелекту, яка підштовхнула до створення у 1991 році Міжнародної асоціації штучного інтелекту і права та до її першої публікації з теми «Штучний інтелект та право» у 1992 році. У своїй праці І.М. Городиський аналізує Резолюцію 2015/2103 (INL) щодо цивільно-правового регулювання робототехніки з рекомендаціями для Європейської Комісії (англ. “European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics” (2015/2103(INL)), ухвалену Європейським Парламентом 16 лютого 2017 року, зазначаючи, що Резолюція заклала підвалини до розуміння робототехніки та штучного інтелекту і стала, незважаючи на рекомендаційний характер, основою для запровадження наступних міжнародних стандартів. Резолюція передбачила запровадження цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану робототехнікою і штучним інтелектом, на агентів, тобто фізичних осіб, які використовують такі технології [1].

Хотілося б відзначити, що в Резолюції 2015/2103(INL) від 16 лютого 2017 року також йдеться про запровадження правового підґрунтя для використання штучного інтелекту, створення спеціальної спільної європейської системи реєстрації цих систем, присвоєння індивідуальних реєстраційних номерів, які дають змогу впевнено ідентифікувати апарат і його власників та умови відшкодування завданих збитків ним; передбачається створення спеціального агентства за контролю з робототехніки, охоплюються проблеми залежності людини від технічних приладів, у тому числі проблеми роботизації людського організму.

Одним із найцікавіших у світі проєктів правового характеру є обговорення можливості визнання автором твору комп'ютерної програми і порівняння людського інтелекту зі штучним. Наприклад, Японія ще у 2016 році розпочала процес розроблення нормативних актів щодо захисту авторських прав на продукти творчої діяльності, які були створені штучним інтелектом, тоді як Австралія та США авторські права визнають виключно за людиною [2].

Відповідно до Резолюції 2015/2103(INL) від 16 лютого 2017 року, відповідальність за завдану шкоду не може бути покладена на роботів (у тому числі, на штучний інтелект, який використовує робототехніка), а покладається виключно на людину, яка може бути виробником, оператором, власником або користувачем. Для встановлення юридичної відповідальності необхідне доведення провини людини, яка могла передбачити і попередити завдання такої шкоди. У зв'язку з цим пропонується запровадження обов'язкової системи страхування від настання негативних наслідків і завдання шкоди [3].

Отже, визнання особистості за робототехнікою разом зі штучним інтелектом на міжнародному рівні заперечується, що, скоріше за все, стане міжнародним стандартом на тривалий час.

Зусилля міжнародних організацій із правового закріплення відносин, пов'язаних із використанням штучного інтелекту, підтримала низка провідних держав, які усвідомлюють перспективи такого регулювання сьогодні і в майбутньому.

Наприклад, О.А. Теличко, В.А. Рекун та Ю.С. Чабаненко звертають увагу на доктринальні розробки різних держав світу, зокрема Південної Кореї («Корейське право розвитку штучного інтелекту роботів» (2005 рік), «Етичний статут роботів» (2007 рік) і «Правове регулювання автономних систем у Південній Кореї» (2012 рік)); США (реалізація Дорожньої карти розвитку робототехніки (“Roadmap for US Robotics”, 2011, 2016 роки) і Національної робототехнічної ініціативи (“National Robotics Initiative”, 2011, 2016 роки)); Японії («Керівні принципи, спрямовані на забезпечення безпеки використання роботів нового покоління», «Японський план щодо пошуків економіки», «Нова стратегія роботів. Японська стратегія роботів: огляд, стратегія, план дій» (“New Robot Strategy. Japan’s Robot Strategy. Vision, Strategy, Action Plan”, 2015 рік); Китаю («Керівництво щодо сприяння виробництву промислових роботів» (“Guidelines on Promoting the Development of Industrial Robots”, 2014 рік) і глобальна державна програма розвитку «Зроблено в Китаї – 2025» (“Made in China 2025”, 2015 рік)); Естонії (прийняття закону про роботів-кур’єрів (2017 рік)); Німеччині (закон про використання високоавтоматизованих автомобілів (2017 рік)); Росії (реалізація державної програми «Цифрова економіка Російської Федерації», а також Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Російській Федерації на 2017–2030 роки) [3, с. 311–312].

За всієї необхідності такого правового регулювання його основним недоліком залишається невизначеність ставлення держав до штучного інтелекту, що, зрештою, властиво всій інтернет-індустрії, де технології суттєво випереджають врегулювання політичних, юридичних, релігійних, етичних аспектів. Саме тому ми поки що не маємо сформованого міжнародно-правового стандарту і правового визначення штучного інтелекту.

Сьогодні країни пострадянського простору також зіткнулися з необхідністю взаємодії з цифровим світом. Певними зрушеннями у цьому процесі стали приєднання у 2019 році України до Керівних принципів Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) з питань штучного інтелекту та підписання 29 грудня 2020 року між Україною та Організацією економічного співробітництва та розвитку угоди про відновлення дії меморандуму про взаєморозуміння, в якій зазначається, що Україна приєдналась до Рекомендацій Ради організації щодо штучного інтелекту [5].

Дещо раніше, а саме 2 грудня 2020 року, Україною було прийнято Концепцію розвитку штучного інтелекту, а пріоритетними напрямками реалізації Концепції визнано, зокрема, зайняття Україною значного сегменту світового ринку технологій штучного інтелекту та провідних позицій у міжнародних рейтингах (“AI Readiness Index by Oxford Insights”, “AI Index by Stanford University” тощо); створення умов для участі у діяльності міжнародних організацій та реалізації ініціатив щодо формування стратегій розвитку, регулювання та стандартизації штучного інтелекту; впровадження технологій штучного інтелекту у сферах освіти, економіки, публічного управління, кібербезпеки, оборони та інших сферах для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності України на міжнародному ринку; забезпечення доступу до інформації (баз даних, електронних реєстрів тощо), її використання під час розроблення технологій штучного інтелекту для виробництва товарів та надання послуг; підвищення рівня безпеки суспільства шляхом застосування технологій штучного інтелекту під час розроблення заходів ресоціалізації засуджених осіб та ризику скоєння повторного правопорушення. В Концепції розвитку штучного інтелекту окремо закріплено використання штучного інтелекту лише за умови дотримання верховенства права, основоположних

прав і свобод людини й громадянина, демократичних цінностей, захисту персональних даних, невтручання у сімейне та особисте життя, а також закріплено ініціативу розроблення власного Етичного кодексу штучного інтелекту [6].

Аналіз запропонованого зазначеною Концепцією визначення штучного інтелекту свідчить про те, що штучний інтелект, на думку її автора, обмежується «організованою сукупністю інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання, шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів оброблення інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» [6].

Запропоноване визначення штучного інтелекту є невдалим через його надзвичайну розмитість у формулюванні, а як свідчать пріоритетні завдання Концепції, вони зосереджені далеко не на всьому спектрі можливого застосування штучного інтелекту сьогодні, зокрема у сфері захисту прав людини, крім використання в діяльності державних органів влади, судів, передбачаючи «проведення оцінки можливості та визначення меж (етичних, правових) застосування систем штучного інтелекту для досягнення цілей надання професійної правничої допомоги» [6].

Наприклад, Г.М. Андрощук зазначає, що сусідкою України, Польщею, запроваджено політику розвитку штучного інтелекту на 2019–2027 роки. Відповідно до розробленого Меморандуму про розвиток штучного інтелекту, будується план всебічного впровадження штучного інтелекту в майже усі сфери функціонування держави, щоби підтримати прагнення Польщі зберегти і покращити своє місце серед провідних країн світу. Основною метою Польщі є входження до вузької групи 20–25% країн, які будують штучний інтелект. До 2025 року в країні має бути створено понад 700 компаній, які будуть використовувати штучний інтелект. Для досягнення цих цілей до 2023 року у Польщі будуть потрібні інвестиції в будівництво та для розвитку штучного інтелекту на суму приблизно 9,5 млрд. злотих [7].

Продовжуючи аналіз міжнародно-правового регулювання розвитку штучного інтелекту, маємо зазначити, що особлива увага приділяється зв'язку штучного інтелекту із забезпеченням дотримання прав людини. Наприклад, Рекомендація CM/Rec (2020) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо впливу алгоритмічних систем на права людини, яка була ухвалена 8 квітня 2020 року, визначає основні напрями захисту прав людини у зв'язку із запровадженням алгоритмічних систем. Рекомендація прямо не називає штучний елемент, проте дає визначення алгоритмічних систем, характеризуючи їх як такі, що побудовані на процесах математичної оптимізації, сортування, класифікації та виведення даних з можливістю алгоритмічних систем автоматизувати свою діяль-

ність, у процесі якої створюються адаптаційні служби в реальному часі [4].

Користуючись положеннями зазначеної Рекомендації, штучний інтелект ми також можемо розцінювати як результат математичних обчислень, поєднаних із діяльністю алгоритмічних систем у реальному часі. Імітація людських рис, яка йому пропонується, є лише фоном для полегшення взаємодії з користувачем. В цьому разі йдеться про використання тих самих алгоритмічних систем, тільки більш високого ступеня автономності, що все ж таки буде усувати його порівняння з людською особистістю.

Рекомендація CM/Rec (2020) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо впливу алгоритмічних систем на права людини від 8 квітня 2020 року до основних проблемних напрямів взаємодії алгоритмічних систем і прав людини відносить формулювання взаємодії і політики держав та становлення відповідних норм національного права держав; проблеми безпеки використання алгоритмічних систем; запровадження міжнародних стандартів поведінки з алгоритмічними системами з позиції дотримання прав і свобод людини й громадянина; підтвердження зобов'язань держав щодо захисту прав людини під час використання алгоритмічних систем [8].

Враховуючи викладене, зазначаємо, що прийняття в Україні Концепції розвитку штучного інтелекту від 2 грудня 2020 року вкрай недостатньо, оскільки поки що воно не передбачає кардинальних системних змін, у тому числі в національному праві держави, і має дещо декларативний характер. У цьому аспекті зразком для України є системний підхід, який часто використовують міжнародні організації. Зокрема ООН, забезпечуючи просування міжнародних стандартів захисту прав людини, зазначає, що їх закріплення можливе не тільки через прийняття окремих законних і підзаконних нормативних актів, концепцій, стратегій, а також шляхом політичних та економічних рішень, спрямованих на відповідне регулювання різних секторів і сфер управління держави.

Висновки. Підсумовуючи викладене, можемо зазначити, що технологія штучного інтелекту вимагає досконалого правового регулювання. Кожна держава має самостійно визначати ймовірні ризики і переваги впровадження штучного інтелекту, тому, на думку авторів, доцільними для України стали би публічне обговорення проблем запровадження функціонування систем, які використовують штучний інтелект, глибокий аналіз досягнень країн-сусідів у цьому напрямі, визначення сфер, у яких використання штучного інтелекту стало б найбільш загрозливим. За прикладом міжнародних організацій доцільно розробити, крім концепції, низку рекомендацій, внутрішньодержавних стандартів використання штучного інтелекту. Слід пришвидшити розроблення та прийняття Етичного кодексу штучного інтелекту в Україні, а також сформулювати далекоглядну стратегію використання можливостей технології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Городиський І.М. Тенденції розвитку правового регулювання штучного інтелекту в Європейському Союзі. URL: <http://aphd.ua/publication-388> (дата звернення: 20.01.2022).
2. Курбанов Азіз Ербобо угли. Штучний інтелект і право. *Business Law Electronic Resource*. URL: <https://www.businesslaw.org.ua/artificial-intelligence-and-law-4> (дата звернення: 22.01.2022).
3. Теличко О.А., Рекун В.А. Чабаненко Ю.С. Проблеми визначення та нормативного закріплення поняття «штучний інтелект» у законодавстві зарубіжних країн та України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 2. С. 310–313. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2021/177.pdf (дата звернення: 22.01.2022).
4. Буров М.О. Хто несе відповідальність за помилки штучного інтелекту? *Юрист і Закон*. 2019. № 17. URL: <https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine/900508> (дата звернення: 20.01.2022).
5. Угода між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку про відновлення дії меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією економічного співробітництва та розвитку щодо поглиблення співробітництва. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966_001-21#Text (дата звернення: 20.01.2022).
6. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні : Розпорядження КМУ від 2 грудня 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.01.2022).
7. Андрощук Г.М. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Польщі. *Юридична газета онлайн*. 2020. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/strategiya-rozvitku-shtuchnogo-intelektu-v-polschi.html> (дата звернення: 20.01.2022).
8. Рекомендація CM/Rec (2020)1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо впливу алгоритмічних систем на права людини : ухвалено Комітетом Міністрів 8 квітня 2020 року на 1373 засіданні Заступників Міністрів. URL: <https://www.nrada.gov.ua/wp-content/uploads/2020/05/Rec-20201-UKR.pdf> (дата звернення: 20.01.2022).